

Barn som utsettes for omsorgssvikt

«På hvilke måter kan pedagogisk leder i barnehagen oppdage at barn blir utsatt for omsorgssvikt?»

Karoline Olsen Kjærstad

[kandidatnummer: 39]

Bacheloroppgave

[BDBAC4900]

Trondheim, april 2024

Bacheloroppgaven er et selvstendig studentarbeid gjennomført ved Dronning Mauds Minne Høgskole for Barnehagelærerutdanning og er godkjent som en del av barnehagelærerutdanningen. Under utarbeidelse av oppgaven har studenten fått veiledning ved DMMH.

DronningMaudsMinne
HØGSKOLE FOR BARNEHAGELÆRERUTDANNING

Forord

Da var tiden inne for å levere bacheloroppgaven, og disse årene på Dronning Mauds Minne nærmer seg slutten. Prosessen i bacheloroppgaven og disse årene på deltidsstudiet har vært svært lærerikt og nyttig.

Jeg ønsker å takke mine nærmeste for all hjelp jeg har fått disse årene, slik at jeg fikk mulighet til å reise til Trondheim for å studere. Et stort takk til mine informanter, for at dere gladelig stilte opp til intervju. Uten dere hadde ikke denne oppgaven vært.

Til slutt ønsker jeg å takke mine veiledere, Sølvi Ann Fætten og Marit Holm Hopperstad på DMMH for god veiledning i prosessen.

Karoline Olsen Kjærstad

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	3
1.1 Valg av tema.....	4
1.2 Problemstillingen	4
2. TEORETISK GRUNNLAG	4
2.1 Omsorgssvikt og konsekvenser	5
2.2 Signaler fra barn	6
2.3 Barnesamtaler.....	8
2.4 Trygghet og tilknytning.....	9
2.5 Magefølelse	10
2.6 Observasjon	11
2.7 Foreldresamarbeid	11
3. METODE	12
3.1 Valg av metode.....	12
3.2 Datainnsamling / Adgang til felten	13
3.3 Utvalg av informanter	13
3.4 Beskrivelse av gjennomføring.....	13
3.5 Analyse.....	14
3.6 Kvalitetsvurdering	14
3.7 Etske retningslinjer.....	15
4. PRESENTASJON AV FUNN OG DRØFTING	16
4.1 Magefølelse og adferdsendring	16
4.2 Omsorgssvikt og avdekking	19
4.3 Barnehagens verktøy og strategier	22
4.4 Svar på problemstilling	24
5. AVSLUTNING	25
6. LITTERATURLISTE	26
7. VEDLEGG	28
7.1 Informasjons – og samtykkeskjema	28
7.2 Intervjuguide	32

1. INNLEDNING

Innledningsvis vil jeg trekke frem viktigheten av valgte tema og relevansen for temaet for dagens samfunn. Deretter presenterer valg av tema og problemstilling. I kapittel to presenteres det teoretiske grunnlaget for temaet og for problemstillingen. Det finnes mye relevant teori om temaet, og mye mer som kan trekkes inn. Men på grunnlag av problemstilling og oppgavens struktur har jeg valgt noe bort, dette kommer jeg tilbake til i kapitlet. I kapittel tre presenteres metoden, her finner du en detaljert beskrivelse av hele prosessen. Alt fra metodevalg, innsamling av data, utvalg av informanter, gjennomføring, analysearbeidet, kvalitetsvurdering og de etiske retningslinjene som jeg har fulgt i bacheloroppgaven. I kapittel fire presenteres temaene fra funnene i datainnsamlingen og drøftingen. Mine hovedfunn og drøfting ses i sammenheng med det teoretiske grunnlaget som blir presentert i kapittel to. For å sette besvarelsen av problemstillingen i lys, har jeg valgt å ta svaret i et eget punkt. Avslutningsvis vil jeg oppsummere mine funn, og oppgavens helhet.

Viktigheten og relevans for tema

Dagens familieliv oppleves som svært travle og stressfulle, samfunnsutviklingen og arbeidslivet har gitt dagens foreldre et økt stress. Mange familier er avhengige av å ha to inntekter for å kunne overleve dagens økonomi, og det er blitt et større krav til høyere utdanning i arbeidslivet. Foreldre opplever et økt kjøpepress fra ulike reklamer om hva barna bør ha og ikke ha (Killèn, 2012, s. 17). Det er et økt press på at barn skal delta i ulike aktiviteter utenfor hjemmet, og barna tilbringer mindre tid sammen med foreldrene sine. Barnas følelsesmessige behov for nærhet, behovet for å bli forstått og sett, blir erstattet med ulike materiell, aktiviteter og datateknologi for mange barn. Barns behov for nærhet erstattes med et nettbrett, eller en annen skjerm (Killèn, 2012, s.17). Mange barn lever i fattigdom, mange opplever at foreldrene skiller seg og at samvær kan bli vanskelig og utfordrende. Alle disse faktorene kan spille inn for hvordan foreldrene klarer med sine barn. Et økt press kan være en økt faktor for hvorfor mange barn lever i en risiko – eller omsorgssviktsituasjon.

Ifølge statistikken til redd barna blir 1 av 6 (14%) barn utsatt for omsorgssvikt, enten fysisk eller psykisk (www.reddbarna.no, fakta om vold mot barn). Barnevernet har hatt en økning i antall mottatte bekymringsmeldinger, og barnehagene har en økning i antall sendte bekymringsmeldinger. Selv om det er en økning, antas det å være mange flere mørketall en

hva statistikken viser (Emilsen, 2018, s. 324). Ansatte i barnehagen har en stor mulighet til å oppdage barn som er utsatt, og en mulighet til å gjøre noe med det. Men det krever et personal med kunnskap om hva man skal se etter, og refleksjon over hva som gjør deg bekymret (Emilsen, 2018, s.325).

1.1 Valg av tema

Det tok litt tid før jeg endelig bestemte meg for hvilket tema jeg ønsket å skrive om i bacheloroppgaven. Som deltidsstudent og fulltidsbarnehageansatt har jeg noen ganger kjent på denne magesfølelsen når det kommer til enkeltbarn. En følelse som sier at her er det noe som ikke stemmer, men man klarer ikke å sette ord på hva det er. I rammeplanen for barnehagen står det, «Personalet skal ha et bevisst forhold til at barn kan være utsatt for omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep, og vite hvordan dette kan forebygges og oppdages. Personalet skal kjenne til opplysningsplikten til barnevernet, jf. barnehageloven § 46» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.11).

Valget mitt ble derfor å skrive om omsorgssvikt, et sårt tema som jeg brenner litt ekstra for, og et tema jeg ønsker å tilegne meg mer kunnskap om, slik at jeg blir bedre rustet til å kunne avdekke og hjelpe disse barna som lever i en risiko – eller omsorgssviktsituasjon. Med utgangspunkt fra sitatet fra rammeplanen for barnehagen ønsker jeg å forske på hvordan pedagogiske ledere i barnehagen kan oppdage de barna som lever i en risiko – eller omsorgssviktsituasjon.

1.2 Problemstillingen

Ut fra tematikken har jeg kommet fram til følgende problemstilling:

«På hvilke måter kan pedagogisk leder i barnehagen oppdage at barn blir utsatt for omsorgssvikt?»

2. TEORETISK GRUNNLAG

I oppgavens teorikapittel vil jeg presentere relevant teori for problemstillingen. Jeg har valgt å starte med å trekke frem teori om omsorgssvikt. Avklare hva som menes med begrepet omsorgssvikt og gå kort inn på hvilke konsekvenser omsorgssvikt kan ha for barn som blir utsatt. Deretter vil jeg trekke frem teori om hvilke tegn og signaler barn sender, og hva barnehagepersonalet burde være oppmerksomme på. Jeg går kort inn på barns trygghet og tilknytning, barnehagelærerens evne til å observere, den dårlige magefølelsen og foreldresamarbeidet. Foreldresamarbeidet er ikke det som er mest relevant for problemstillingen, men det er helt sentralt for barnets trivsel i barnehagen. Derfor er det et tema som dukker opp i mine funn og drøfting, og som jeg kort trekker frem teori om. Barn forteller mye om egne opplevelser og erfaringer, derfor er det naturlig å trekke frem teori om barnesamtalen, og hvordan man kan samtale med barn.

Jeg vil påpeke at jeg har kunnskap om det tverrfaglige samarbeidet, og de ulike instansene som barnehagen samarbeider med, slik som barnevernet, PPT og helse. Jeg har også kunnskap om at alle som arbeider i barnehage, har etter barnehageloven (2005, §46) en opplysningsplikt til barnevernet. Det gjelder hvis det er en grunn til å tro at et barn blir mishandlet, utsatt for alvorlige mangler i den daglige omsorgen, eller annen alvorlig omsorgssvikt. På grunn av oppgavens struktur og problemstilling velger jeg å ikke gå inn teoretisk på det tverrfaglige samarbeidet som et eget tema, men det nevnes i temaer der det er naturlig.

2.1 Omsorgssvikt og konsekvenser

Omsorgssvikt er svært sammensatt, og er av ulike alvorlighetsgrader. Det handler om et spekter av ulike situasjoner og må ses i sammenheng med flere faktorer. Kvello (2010, s. 200) mener omsorgssvikt primært handler om tre forhold. Det første handler om at barn ikke får den omsorgen det har behov for. Det andre handler om barn som får for liten beskyttelse mot ulike farer og den tredje handler om barn som får for lite, for ensidig, for uegnet eller skadelig stimulering. Killén (2015, s. 39) anvender definisjonen til Kempe (1979) for å betegne omsorgssvikt på en omfattende og forståelig måte: «Med omsorgssvikt (maltreatment) forstår vi at foreldre eller de som har omsorgen for barnet påfører det fysisk eller psykisk skade eller forsømmer det så alvorlig at barnets fysiske og/eller psykiske helse og utvikling er i fare». I litteraturen blir omsorgssvikt differensiert i fire former. De fire formene er, barn som blir utsatt for vanskjøtsel, fysiske overgrep, psykiske overgrep og seksuelle overgrep. I tillegg til disse har Killén (2015, s. 39-40) lagt til to former, barn som blir utsatt for omsorgssvikt i

nettverket og barn som blir utsatt for offentlig omsorgssvikt. Barn som er utsatt for omsorgssvikt opplever sjeldent kun en av disse formene, men ofte flere på samme tid. På grunn av oppgavens struktur velger jeg å ikke fordype meg inn i de ulike formene.

Vi finner barn som har fått «god nok» omsorg, men som har opplevd at det oppstår kriser i hjemmet, som gjør at foreldrene ikke er i stand til å prioritere barnet. Det kan være ulike kriser, som blant annet skilsmisse, alvorlig sykdom hos foreldrene eller i nære relasjoner, og arbeidsløshet. Det kan også være barn som lever i et hjem der omsorgspersonene er rusavhengige, eller har fysiske og psykiske lidelser, samlivsvold eller barn som lever i en kronisk utrygghet (Killèn, 2012, s. 57). Omsorgssvikt kan foregå passivt og aktivt, ved aktiv omsorgssvikt opplever barn at omsorgspersonene kjefter, slår eller at de ikke dekker barnets fysiske behov. Ved passiv omsorgssvikt forsømmer og forholder omsorgspersonene seg passivt til de behovene barnet måtte ha, det kan være at barnet ikke får den trøsten som det har behov for (Emilsen, 2018, s.322).

Det er ofte mange konsekvenser for barnet som utsettes for omsorgssvikt. For barnet som enkelt individ, men også som gruppe og for samfunnsutviklingen. Barn som utsettes vil bli preget og traumatisert av det, begrepet utviklingstraume er en konsekvens hos barn som har blitt utsatt for familievold, seksuelt misbrukt eller for grov omsorgssvikt (Emilsen, 2018, s. 324). Undersøkelser gjort av Nordanger (2011) viser at barn som har opplevd utviklingstraumer har større sjanser for å utvikle personlighetsforstyrrelser senere i livet enn barn som ikke har opplevd det (Emilsen, 2018, s. 324). Barn som lever i en risiko – eller omsorgssviktsituasjon har høyere risiko for å utvikle psykiske symptomer og lidelser fordi hjernen husker de traumatiserte opplevelsene som barnet har vært utsatt for, og vil derfor gå i en beredskapstilstand hvis det oppstår hendelser eller situasjoner som trigger de minnene (Emilsen, 2018, s. 324). Barn som utsettes vil ha større problemer med å mestre hverdagen fordi hjernen har ikke utviklet de verktøyene som er nødvendig for å kunne mestre det daglige. For at konsekvensene til barnet skal være mindre, er det høyst nødvendig at barnet får tidlig hjelp (Emilsen, 2018, s. 324).

2.2 Signaler fra barn

Barn sender mange signaler på at de befinner seg i en risiko – eller omsorgssviktsituasjon, og det er utarbeidet et hefte om bekymringsfull adferd til barnehager og skoler. Heftet lister opp

barn som er fysisk utagerende, barn som er klamrete, de stille og tilbaketrukne barna, sen språkutvikling og lærevansker, dårlig motorisk utvikling, seksualisert adferd, barn som begynner å tisse og bæsje på seg utover det som er normalt, barn som ofte klager på mage – eller hodesmerter, og barn som plages med sosial kompetanse, altså barn som ikke klarer å samarbeide med andre i lek og hverdagen som bekymringsfull adferd (Emilsen, 2018, s.326). Når personalet oppdager disse signalene, er det grunn til å reagere og undersøke. I tillegg til denne listen over bekymringsfull adferd, er det også utarbeidet en offentlig retningslinje som handler om de fysiske tegnene som kan være grunn til bekymring for et barns omsorgssituasjon. Listen over de fysiske tegnene er, barn som har dårlig stell og pleie, store bleieutslett, fysiske skader og blåmerker, dårlig tannhygiene, uegnet påkledning (for store eller for små klær, ikke rette klær / sko med tanke på årstid og vær), ubehandlede infeksjoner, manglende medisinsk behandling, manglende eller feil ernæring, og manglende tilsyn som gir et resultat av at barnet blir skadet (Emilsen, 2018, s. 326). Denne listen er ikke komplett, men verdt å være kjent med, og den må også ses i sammenheng med barnets adferd.

Om signalene som barn sender oppdages, avhenger av personalets evne til å fange opp og observere det barna prøver å formidle gjennom sine tegn og signaler. Det krever et barnehagepersonell som er observante når det oppstår endringer i barns emosjonelle fungering og adferd i hverdagen. Men det krever også et personell som kjenner barnet og dets væremåte godt nok, slik at når det oppstår en endring klarer de å oppdage det så tidlig som mulig (Johannessen, 2022, s. 132-133). Utsatte barn viser ofte avhengighetsproblemer, åpen avhengighet eller forsvarspreget uavhengighet. Åpen avhengighet kan vises ved at barnet er veldig kontaktsøkende til de ansatte, har en oppmerksomhetssøkende adferd, et stort behov for fysisk kontakt, har en kontroll – og et eie behov, og et behov for å behage foreldre og ansatte. Åpen avhengighet kan også vises gjennom at barnet trekker seg vekk og har en passiv apatisk tilstand. Barnet har ikke lært gjensidighet, men det har lært å bli avvist (Killèn, 2012, s.101). Forsvarspreget uavhengighet kan vises ved at barnet oppfattes av barnehageansatte og de andre barna som å være kald, og har en hard holdning mot andre, eller at barnet oppfattes som at det ikke bryr seg om noe eller noen. Bak disse avhengighetsproblemene ligger det en lengsel fra barna, lengsel etter å få anerkjennelse og trygghet fra en voksen (Killèn, 2012, s.101).

Barn bringer sine erfaringer og kunnskaper de har inn i lek. Når barn leker er det for at det er gøy, og lystbetont. I leken bearbeider barn sine erfaringer og opplevelser. Barn som er utsatt for omsorgssvikt kan være deprimerte, og det kan ofte ses i leken. I leken har øynene og

ansiktet en sentral rolle i samspillet mellom barn – barn, eller barn – voksen. Barn som er deprimerte klarer ikke å bruke ansiktet og øynene i like stor grad som barn som ikke er deprimerte, og utsatte barn leker ofte lite eller veldig stereotyp (Killèn, 2012, s.100). Barn uttrykker seg i leken, og ifølge rammeplanen for barnehagen skal leken ha en sentral plass i barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 20). Ansatte som er delaktige i lek, eller som observerer barns lek har gode muligheter til å fange opp barnas uttrykk og erfaringer. Når pedagogisk leder observerer barns lek, kan hun/han få nødvendig informasjon om barnet. Det kan være informasjon som interesser, utvikling, utholdenhet, lekemønster og rytme.

Pedagogisk leder kan også være en støtte når barnet har behov for det, og veilede for at leken ikke skal oppløse (Öhman, 2012, s.239-240). Hvis et barn slutter å leke, bør pedagogisk leder og resten av barnehagepersonalet være oppmerksomme på det barnet. Det er ikke et godt tegn hvis et barn slutter å leke, og pedagogisk leder bør være oppmerksom hvis et barn trekker seg vekk fra andre, gir uttrykk for å være trist, viser lite mimikk eller virker fjern, barn som begynner å utagere fysisk og viser mer sinne, og på barn som er klengete på andre foreldre eller ansatte (Johannessen, 2022, s. 132). Slike endringer gir grunn for bekymring.

Barn som lever i en risiko – eller omsorgssviktsituasjon kan ofte sende signaler gjennom negative følelser. Som sinne og tristhet, men også gjennom å være stille og tilbaketrukket. Som ansatt er det viktig å være oppmerksom på de negative følelsene hos barn og prøve å forstå årsaken til hvorfor de oppstår, samtidig som at personalet prøver å gi barnet den støtten som det trenger i de ulike situasjonene (Drugli & Lekhal, 2018, s.124). Killèn (2012, s.100) mener at vi må lære oss å bli bekymret når barn viser stor grad av fysisk passivitet eller hyperaktivitet. Barn sender signaler gjennom kroppslige avvik, gjennom å ha en utrygg eller desorganisert tilknytningsstil, affektregulering og reduserte kognitive ferdigheter (Johannessen, 2022, s. 133 – 134).

2.3 Barnesamtaler

Barn forteller mye, på godt og vondt. I mange tilfeller har barn fortalt en barnehageansatt om negative opplevelser og erfaringer som barnet har vært utsatt for av sine nærmeste. Barn kan fortelle til hvem som helst, og vi har aldri noen garanti for hvem barnet velger å åpne seg for. Når barnet velger å fortelle er det viktig at den ansatte som barnet har valgt, møter barnet, tar det på alvor og velger å tro på det barnet sier (Johannessen, 2022, s. 133 – 134). Emilsen og Lehn (2020, s.131) mener Gamst's (2017) dialogiske samtalem metode er et godt utgangspunkt

å bruke for å gjennomføre en barnesamtale. I denne metoden ligger de grunnleggende kommunikasjonsferdighetene som en barnehagelærer bør ha for å utføre en god barnesamtale. Kommunikasjonsferdigheter som evnen til innlevelse, anerkjennelse, fleksibilitet og aktiv lytting er avgjørende for å kunne oppnå en vellykket samtale. Når barn forteller er det viktig at personalet er bevisst over egen holdning og væremåte, slik at de ikke sender signaler på at de ikke vil snakke eller høre om temaet til barnet. Hvis barnet tror at den ansatte ikke er interessert, eller ikke vil høre om det, kan det resultere i at barnet lukker seg for den ansatte og ikke ønsker å fortelle mer. I samtaler med barn bør personalet vise interesse for barnet, møte barnet der det er, være åpne for det barnet sier, aktiv lytte, bekrefte, være direkte og nysgjerrig (Emilsen & Lehn, 2020, s. 133-134). Barnehagepersonalet bør ha kunnskap og være opplært til hvordan man samtaler med barn på best mulig måte. Selv om det ikke er noen fasit på hvordan en god barnesamtale skal være, bør likevel samtaler med barn være preget av en viss fleksibilitet, og åpne spørsmål, kan du fortelle / si mer om det, eller åpne fokuserte spørsmål som hva, hvem, hvor og hvordan, slik at samtalen ikke låses. Vi ønsker at barnet forteller fritt, men samtalen bør ha en viss styring og det bør settes av god tid til å snakke med barnet. Den ansatte må la barnet snakke ferdig, ikke legge ordene i munnen på det, og ikke trekke forhastede konklusjoner og tolkninger ut fra egen erfaring (Emilsen & Lehn, 2020, s. 134). I slutten av samtalen kan det være lurt å ta en oppsummering sammen med barnet om det dere har snakket om, og unngå å love barnet at du ikke skal si det med noen, for det er et løfte du ikke kan holde. Husk alltid å dokumentere og loggføre samtalen, skaff deg hjelp og støtte ved behov.

2.4 Trygghet og tilknytning

For at barn skal kunne overleve knytter de seg til sine omsorgspersoner, men de knytter seg på ulike vis. Noen barn utvikler trygg tilknytning og andre utrygg tilknytning. Om barnet utvikler trygg eller utrygg tilknytning avhenger av omsorgspersonens respons til barnet, i situasjoner der barnet bruker omsorgspersonene til utforskning og tilflukt. Samspill – og tilknytningsmønstrer formes og utvikles det første året (Killèn, 2012, s.35). Kvaliteten på tilknytningen, om barnet utvikler trygg eller utrygg tilknytning avgjøres over hvordan den voksne samspiller med barnet (Drugli & Lekhal, 2018, s. 54-55). Barn med trygg tilknytning har erfart og vet at de får den støtten de trenger ved behov, som gjør dem mer hardføre enn barn med utrygg tilknytning (Drugli & Lekhal, 2018, s. 54). De har ofte bedre evne til å

regulere sine følelser, og en bedre mentaliseringsevne enn barn med utrygg tilknytning. Barn med utrygg tilknytning har ofte større vanskeligheter med følelsesregulering (Killèn, 2012, s.35). For at barn skal kunne utvikle en trygg tilknytning til barnehagepersonalet, er det nødvendig at personalet er mye sammen med det barnet. Det er nødvendig å vise en sensitiv omsorg, respondere raskt på en god og tilpasset måte til barnet, også når barnet har behov for følelsesregulering (Drugli & Lekhal, 2018, s. 54-55). Barn med trygg tilknytning, vil ofte våge å prøve ut mer alene, de vil være mer utforskende og lære mer. De vil ha en økt autonomi, mestringsfølelse og en positiv selvoppfatning. Barn med utrygg tilknytning vil være preget av å forsøke å håndtere de ulike følelsene som vekker dem i de forskjellige situasjonene. Barns negative følelser vil kunne hemme deres glede, interesse for andre, interesse for lek, læring og mestringsforsøk (Drugli & Lekhal, 2018, s. 60-61). De har ofte større vanskeligheter med å ha et godt samspill med andre, de er preget av å ha en lav selvfølelse, har dårligere problemløsningsevne og ofte adferdsproblemer i motsetning til de med trygg tilknytning (Killèn, 2019, s. 61).

2.5 Magefølelse

Det første signalet barnehagepersonalet får er ofte en indre uro, eller en dårlig magefølelse for et barn. En dårlig magefølelse som sier at her er det noe som ikke stemmer, og som gjør at vi må være ekstra oppmerksomme på barnet og familien (Lehn & Emilsen, 2020, s. 141). Når den dårlige magefølelsen oppstår, er det viktig at den ansatte raskt tør å sette ord på den, ved å snakke om det. Barnehageansatte bør helst snakke med pedagogisk leder eller styrer, det er de som har ansvaret for å følge det opp. For at den dårlige magefølelsen skal kunne brukes som et utgangspunkt i et systematisk arbeid, hevder Lehn (2009) at magefølelsen må defineres, konkretiseres og kommuniseres (Lehn & Emilsen, 2020, s. 141). Et viktig hjelpemiddel for å kunne sette ord på hva som er årsaken til den dårlige magefølelsen, er gjennom å observere, notere og reflektere sammen. Når den dårlige magefølelsen er blitt konkretisert, har pedagogisk leder et bedre grunnlag for å avslutte eller ta saken videre (Lehn & Emilsen, 2020, s. 141-142). Et personal som har arbeidet med å anerkjenne egne følelser og erfaringer, tydeliggjort egne grenser og bevisstgjort hvordan egne opplevelser kan påvirke egen tolkning, kan være en faktor for å håndtere den dårlige magefølelsen bedre (Emilsen & Bratterud, 2020, s.77). Ved å anerkjenne egne følelser for andre kan samarbeidet bli bedre, det kan gi økt trygghet til hverandre, og en felles forståelse for barnehagens verdigrunnlag og arbeid.

2.6 Observasjon

Observasjon handler om hvordan barnehagelæreren bruker sansene sine for å oppnå et helhetlig bilde for barnet. Ved hjelp av sansene må man se noe, bli bevisst selve observasjonen og dokumentere observasjonen for å kunne tolke og reflektere over den. Det er ikke nok å kun se noe, barnehagelæreren må systematisk se og legge merke til barn og fenomen (Frønes, 2019, s. 12-13). En observerende barnehagelærer er en som er aktiv tilstedeværende i samspillet med barn, en som er lyttende til hendelser og situasjoner i barnehagehverdagen, og som har et våkent blikk. Som barnehagelærer bør du være en som tar observasjon på alvor, en som evner å fange opp det som skjer, og som evner å reflektere over egen væremåte og over egen påvirkning av observasjonsarbeidet (Frønes, 2019, s.39-40).

Observasjon som arbeidsmåte er veien for å få kunnskap og innsikt om enkeltbarn og barnegruppa som helhet. For at barnehagelæreren eller pedagogisk leder skal kunne legge til rette for et best mulig pedagogisk opplegg for de barna hun/han har ansvaret for, må hun/han ha kjennskap til enkeltbarnets behov, utfordringer og muligheter. Pedagogisk leder må kunne forstå samspillet og dynamikken i barnegruppa. Det krever at hun/han opparbeider gode relasjoner til alle barna (Frønes, 2019, s. 26-27). Greve (2016) sitt sitat om observasjon er veldig oppsummerende, «observasjon er kanskje barnehagens viktigste verktøy. Men man må vite hvorfor vi skal observere, hva vi skal observere og hvordan vi skal observere» (Frønes, 2019, s.26).

2.7 Foreldresamarbeid

Det er viktig med et godt og tett samarbeid med foreldrene i barnehagen, ved et godt samarbeid mellom barnehage og hjem kan vi ivareta overgangene og barnets helhet bedre. Foreldrenes tillit og trivsel har stor påvirkning på barnets utvikling, og involvering av foreldrene har mye å si for barnets trivsel, utvikling og barnehagens kvalitetsarbeid ifølge forskning (Glaser, 2023, s.22). Kvaliteten oppleves bedre når personalet og foreldrene har en tett og god kontakt. Når personalet og foreldrene har en gjensidig og varm kommunikasjon har det en positiv effekt på trivselen til barnet og hvordan barnet fungerer i hverdagen (Glaser, 2023, s.96). Barn merker raskt om dette er falskt eller ikke, og den daglige kontakten ved henting og levering av barnet utgjør en stor rolle for videre samarbeid. Foreldrene trenger den

uformelle praten om dagen til barnet (Glaser, 2023, s.96). Hvis det allerede er etablert et godt foreldresamarbeid mellom barnehage og hjem, kan de vanskelige samtaler oppleves som mindre vanskelig. Ofte syns barnehagepersonalet det er vanskelig å ta samtaler med foreldrene der det er en bekymring, fordi personalet aldri vet helt hvordan de aktuelle foreldrene vil reagere på det som blir sagt. I tilfeller der det gjelder alvorlig omsorgssvikt og klare lovbrudd, som f.eks., vold mot barn eller seksuelle overgrep skal ikke foreldrene informeres på forhånd (Drugli, 2023, s.150). Nå er det blitt mer vanlig at foreldrene skiller lag, og når det skjer må personalet aktivt arbeide for å opprettholde et godt samarbeid med begge partene. Det kan være utfordrende for alle parter når det oppstår samlivsbrudd, men det er viktig at barnehagen og begge foreldrene jobber mot det felles målet, nemlig til barnets beste (Størksen, 2018, s.296).

3. METODE

For å kunne få svar på ulike forskningsspørsmål brukes vitenskapelige metoder som framgangsmåter. Målet er å få frem den nødvendige informasjonen om det aktuelle temaet som forskes på, og innhente den kunnskapen som er nødvendig for å analysere den informasjonen. En sentral del av empirisk forskning er å samle inn, analysere og tolke data (Bergsland & Jæger, 2022, s. 28). Hovedtypene er kvalitativ og kvantitativ metode, der kvalitativ metode går mer i dybden og vektlegger betydning, mens kvantitative metoder vektlegger antall og utbredelse (Bergsland & Jæger, 2022, s. 28). Forskjellen på disse to metodene er på hvilken måte man samler data på, kvalitativ metode kalles for «tolkere» og kvantitativ metode kalles for «tellerer» (Dalland, 2020, s. 56).

3.1 Valg av metode

På grunnlag av problemstillingen min valgte jeg intervju, som er en kvalitativ forskningsmetode. Den er basert på et subjekt – subjekt – forhold mellom forsker og informant, der begge parter påvirker forskningsprosessen og forsker er orientert mot subjektive opplevelser (Bergsland & Jæger, 2022, s. 28). Jeg vil undersøke om barn som er utsatt for omsorgssvikt sender typiske signaler eller tegn, og mener det er vesentlig å få frem de subjektive opplevelsene til pedagogiske ledere i barnehagen. Jeg valgte å ha et

semistrukturert intervju, som har en rekke bestemte temaer som skal dekket, i tillegg til noen oppfølgingsspørsmål (Dalland, 2020, s. 68).

3.2 Datainnsamling / Adgang til felten

I forkant av intervjuene utarbeidet jeg en intervjuguide som hadde noen oppfølgingsspørsmål. Jeg sendte den over til mine veiledere på DMMH, og etter litt justeringer ble den godkjent. Et godt og vellykket intervju avhenger av hvor godt forberedt man er, derfor leste jeg meg godt opp på relevant teori og var klar på hva jeg ønsket å oppnå med intervjuet. Med å være forberedt ble det enklere for meg å vurdere hvilke svar jeg ønsket at informanten skulle gå i dybden på (Dalland, 2020, s. 82). Gjennom flere samtaler på arbeidsplassen min om temaet jeg hadde valgt, fikk jeg noen tips av mine kollegaer om aktuelle pedagogiske ledere som hadde kunnskap om temaet. Jeg tok kontakt med de jeg mente kunne være aktuelle informanter og fikk positive svar fra alle tre.

3.3 Utvalg av informanter

Jeg bestemte meg tidlig i prosessen for å ta et strategisk utvalg av informanter, som betyr at jeg valgte ut de informantene som jeg trodde hadde noe å fortelle om akkurat det temaet jeg ønsket å vite noe om (Dalland, 2020, s. 60). Jeg hadde listet opp noen kriterier for hvem som kunne være informant, det skulle være en pedagogisk leder i barnehage, og han/hun skulle ha erfaring og kunnskap om temaet omsorgssvikt. Hvis ikke informanten hadde hatt kunnskap og erfaring om temaet ville det mest sannsynlig blitt lite reelle svar på mine forskningsspørsmål.

3.4 Beskrivelse av gjennomføring

Gjennomføringene av alle intervjuene ble gjort på de ulike arbeidsplassene til alle informantene, og hver informant valgte hvor vi skulle være. I forkant av intervjuene fikk informantene tilsendt intervjuguiden uten oppfølgingsspørsmålene, og samtykke – og informasjonsskjemaet. Slik at informantene var forberedt på tema og hvilke spørsmål som ble stilt, siden dette er et sensitivt tema. Men også for at informantene kunne lese over informasjons- og samtykke skjemaet uten å oppleve noe press fra meg. At de fikk tilsendt

intervjuguiden kan være med på å svekke forskningens troverdighet, med at informantene kunne ha googlet til seg et «korrekt» svar. På intervjudagen ble informanten spurt om hun hadde lest over informasjonen, og om hun hadde noen spørsmål. Informanten signerte på skjemaet, og jeg opplyste når jeg startet og stoppet lydopptaket. Det var en positiv opplevelse å bruke lydopptak, det gjorde at jeg som forsker kunne ha en lyttende holdning under hele intervjuet, å gi hele min oppmerksomhet til informanten, uten å måtte avbryte informantene for å kunne notere ned alt han/hun fortalte (Thagaard, 2018, s. 102). Jeg hadde litt kjennskap til alle informantene fra før, og opplevde å ha en god kontakt med alle under intervjuene.

3.5 Analyse

Ved å ta utgangspunkt i det innsamlede datamaterialet fra alle intervjuene for å utvikle begreper og analytiske perspektiver har jeg benyttet meg av en induktiv tilnærming. Begrepene som informantene mine selv benyttet seg av er med på å framheve meningsinnholdet i datamaterialet og styrker sammenhengen mellom teori og data (Thagaard, 2018, s. 172).

Etter transkripsjonene av alle intervjuene startet jeg med analysearbeidet. Analysen kalles for en temasentrert analyse, som bygger på at man går mer i dybden på de enkelte temaene (Thagaard, 2018, s. 171) Jeg bearbeidet tekstene ved å dele tekstene inn i setninger, for deretter å fjerne de typiske muntlige tilleggs ord som, «likksom» og «sånn» (Dalland, 2020, s.96). Jeg opprettet et nytt Word dokument for å kunne sammenligne svarene. Jeg brukte funksjonen «klipp og lim» i Word, og limte inn alle intervju spørsmålene, og svarene fra de ulike informantene under hvert spørsmål. Alle informantene hadde ulike fargekoder, slik at jeg kunne skille hvem som hadde sagt hva. Ved å samle alle svarene under hvert spørsmål kunne jeg sammenligne svarene, for å se om det var mye felles. Jeg leste over datamaterialet flere ganger, og så at det var mye av de samme svarene som gikk igjen, det gjorde at det ble mer oversiktlig for meg for å finne aktuelle temaer. For å få bedre oversikt og mer strukturert, skrev jeg ut alt av datamateriale jeg hadde slik at jeg kunne ha alt for hånd. Da kunne jeg notere ned på det aktuelle arket, sortere det ut fra hva som ble logisk for meg og kode ut med en merketusj det jeg mente var nødvendig ut fra de aktuelle temaene jeg hadde funnet.

3.6 Kvalitetsvurdering

Kvalitetsvurdering innebærer å vurdere forskningsprosjektets kvalitet, og begrepene reliabilitet og validitet brukes ofte. Begrepene har en annen betydning innenfor kvalitative studier enn kvantitative, og for meg er det kvalitative studier som er relevant (Bergsland & Jæger, 2022, s. 43).

Reliabilitet knyttes til pålitelighet. Pålitelighet til datamaterialet, om det er gjort på en tillitsvekkende måte, innsamlingsstrategien og hvordan datainnsamlingen bearbeides, analyseres og tolkes (Bergsland & Jæger, 2022, s. 44). Jeg har tatt en åpen og detaljert trinn for trinn beskrivelse av forskningsstrategien og analysemetode, og ifølge Thagaard (2018, s.44) kan det øke reliabiliteten med at forskningsprosessen blir gjennomiktig, slik at utenforstående kan vurdere trinn for trinn. Jeg brukte lydopptak i alle intervjuene, for å sikre at jeg skulle få med meg all nødvendig informasjon, dette for å styrke reliabiliteten i min forskningsprosess.

Validitet knyttes til troverdighet og overførbarhet. Troverdighet handler om metoden er egnet til det den skal undersøke og overførbarhet handler om resultatet kan overføres til lignende fenomener (Bergsland & Jæger, 2022, s. 44). Ved å gjennomgå analyseprosessen kritisk kan validiteten i forskningsprosessen styrkes (Thagaard, 2018, s. 189). Når vi beskriver det teoretiske ståstedet for våre tolkninger, og viser hvordan analysen har gitt grunnlag for de konklusjonene og tolkningene vi har kommet fram har vi en teoretisk gjennomiktighet, som er med på å styrke validiteten. Validitet presiseres ved å stille spørsmål til om våre tolkninger er gyldige i forhold til virkeligheten (Thagaard, 2018, s. 189). Både før og etter analysearbeidet leste jeg relevant teori for temaet, og resultatene kan knyttes opp mot det jeg har studert, som gjør at resultatene kan ansees som gyldige.

3.7 Etske retningslinjer

For å sikre at de som deltar i forskningsprosjektet ikke blir påført unødvendige belastninger eller skader, er behandlingen av personopplysninger en viktig del av forskningsetikken (Dalland, 2020, s. 168). Jeg ønsket å benytte meg av lydopptak under intervjuene for å få med alt som ble sagt. Lydopptak er en personopplysning og gjorde forskningsprosjektet mitt meldepliktig og jeg sendte søknad til SIKT, kunnskapssektorens tjenesteleverandør, tidligere NSD (Bergsland & Jæger, 2022, s. 49). Lydopptakene ble slettet etter at transkripsjonene og all datamaterialet var ferdig. Informantene fikk tilsendt et informert samtykke i forkant av

intervjuene. Det innebærer at informanten får informasjon om at det er frivillig å delta i prosjektet og at han/hun kan trekke seg når som helst uten at det skal få negative konsekvenser, og informasjon om prosjektets overordnede mål (Bergsland & Jæger, 2022, s. 47). Jeg tok utgangspunkt i en mal som lå tilgjengelig på SIKT sin nettside, og formulerte den til et informasjons – og samtykkeskjema som passet mitt prosjekt. Informantenes personlige opplysninger og identitet skal ikke offentliggjøres, men holdes konfidensielt. I et intervju kan det være vanskeligere å ivareta dette da informantene forteller om egne erfaringer og opplevelser, derfor ga jeg alle informantene ulike fargekoder, og informantene har fått fiktive navn, Pia, Pernille og Ingrid, i funn og drøftingskapittelet (Bergsland & Jæger, 2022, s. 47).

4. PRESENTASJON AV FUNN OG DRØFTING

I dette kapittelet vil jeg presentere mine funn fra datainnsamlingen, og drøfte det opp mot det teoretiske grunnlaget. I analysearbeidet mitt kom jeg frem til tre hovedfunn. Jeg har valgt å rette fokuset på adferdsendring hos barn, og den dårlige magefølelsen hos de ansatte. Videre har jeg fokusert på hva de pedagogiske lederne la i begrepet omsorgssvikt og hvilke former av omsorgssvikt informantene hadde vært med på å avdekke, og barnehagens strategier for å avdekke omsorgssvikt. For å kunne belyse svaret på problemstillingen min har jeg valgt å ha det som et eget punkt i slutten.

4.1 Magefølelse og adferdsendring

All bekymring for et barn, starter ofte med en endring hos barnet. En endring som gjør at personalet får en reaksjon og en dårlig magefølelse på at her er det noe som ikke stemmer. Den dårlige magefølelsen er svært vanskelig å sette ord på og kan være ulik fra person til person. Det er ikke lett å sette ord på hva som gjør at den kommer, eller hva som gjør at man blir bekymret. Å få en dårlig magefølelse er ikke noe konkret å gå videre med, Emilsen og Bratterud (2020, s.77) mener det er viktig å anerkjenne magefølelsen, lære å håndtere den profesjonelt, reflektere sammen i personalgruppa, og prøve å finne årsaken til hvorfor den oppstår. På spørsmål om hva som gjorde at informantene ble bekymret, svarte Pia:

Ofte en grunn til hvorfor man blir bekymret, er gjerne en endring i adferden hos barnet. Når det skjer en endring i adferden, må du se hva som gjør at du får en reaksjon, hva som gjør at du får en dårlig magefølelse og blir bekymret.

Pernille:

[..] over tid hadde en veldig varierende adferd, altså en sinnstilstand som var veldig høyt og lavt. [..] mye sterke reaksjoner for hver eneste ting [..] på de dagene far skulle hente var det veldig vanskelig for barnet, alt ble forsterket disse dagene. [..] vi snakker om magefølelse, at det er noe i det.

Ingrid:

Ofte er det oppførselen til barnet, ytre tegn som at barnet er skittent [..]. Foreldre med rare forklaringer. [..] ofte forteller barn mye rart. Det kan være mange ting, der vi ser at ting ikke er helt som det skal være [..].

Ut fra min tolkning starter det med at informantene får en dårlig magefølelse for et barn. Årsaken for den dårlige magefølelsen undersøkes, settes ord på og snakkes om med en kollega eller styrer. Dette kan ses i tråd med det Lehn og Emilsen (2020, s. 141) skriver om magefølelsen. Ofte oppstår magefølelsen når informantene har observert eller registrert en adferdsendring hos et barn. For å kunne observere krever det at pedagogisk leder har kompetanse og kunnskap om observasjon, og observerer systematisk (Frønes, 2019, s. 39-40). Gjennom utdanningen skal pedagogisk leder ha tilegnet seg kompetanse om observasjon, men også ha kompetanse om barnets ulike utviklingsfaser og kunnskap om hva som er aldersadekvat utvikling og ikke. Informantene fortalte at når det oppstår en endring i adferden hos et barn, er det viktig å ta det til seg. Observer hva det er, notere ned og reflektere over hva du har observert. Ingrid påpekte at selv om det skjer en adferdsendring hos et barn, trenger det ikke nødvendigvis å bety at barnet er utsatt for noen former for omsorgssvikt. Emilsen og Bratterud (2020, s.77) påpeker at personalet må ikke trekke forhastede konklusjoner og tolkninger basert på en magefølelse. Det trenger ikke å være at barnet blir utsatt som Ingrid sier, men det er viktig å være bevisst på at barnet kan være utsatt, være oppmerksom på barnet og foreldrene, observere og følge nøye med.

Informantene slo fast at den dårlige magefølelsen og bekymringen for et barn oppstår når det skjer en adferdsendring. Da ble jeg nysgjerrig over hvilke adferdsendringer informantene så

hos barn som ble utsatt, og om det var likheter med det teorien sier eller ikke. På spørsmål om hvilke signaler og tegn informantene så hos de barna som var utsatt, svarte Pia:

[..] en gjenganger er hygiene, ting som er blitt sagt og utsagn fra barnet, [..] har vært vitne til vold [..]. Det jeg har erfart som går igjen hos barn som er utsatt for omsorgssvikt, er at barna er veldig kontaktsøkende. [..] trenger den tryggheten fra den ansatte.

Pernille:

[..] den ene kunne falle bort å bli veldig apatisk [..]. Den andre kunne ha skikkelige raseriutbrudd [..]. Ville være sammen med de ansatte hele tiden og trengte å ha de i nærheten til enhver tid. [..] barn har også selv fortalt, helt konkret om situasjoner, slik som at far slår når han blir sint.

Ingrid:

[..] barnet er veldig kontaktsøkende, veldig emosjonelt og klarer ikke med seg selv. [..] men det er noe med leken, de er ikke helt trygge i den relasjonen, og prøver å bestemme over leken. Finner seg ofte mindre barn å leke med, eller barn som ikke bestemmer, slik at barnet kan kontrollere og styre leken.

Ut fra det informantene fortalte kan det tolkes som at barn sender mange signaler og tegn på at de befinner seg i en omsorgssviktsituasjon. Flere av signalene som ble nevnt i intervjuene var de ytre tegnene, som mangel på renslighet og blåmerker på unormale steder, utsagn og fortellinger fra barn, barn som er veldig kontaktsøkende, veldig emosjonelle, apatiske, og barn som har en endring i lek. Disse signalene kan ses i sammenheng med teori om signaler fra barn som befinner seg i en risiko – eller omsorgssviktsituasjon, fra Killèn (2012, s.101) og Johannessen (2022, s.132). Signalene kan også ses i listen over de fysiske tegnene som vekker mistanke, og den bekymringsfulle adferden fra Emilsen (2018, s.326). Informantene påpekte gjentatte ganger at erfaringsmessig har utsatte barn et stort behov for fysisk kontakt og nærhet fra en av personalet. Teorien fra Drugli og Lekhal (2018, s.54), og Killèn (2012, s.35) påpeker at barn med utrygg tilknytning har større vanskeligheter med å regulere sine følelser, har en dårligere evne til å forstå egne og andres følelser og tanker, og har ofte en dårligere selvoppfatning enn barn som har utviklet en trygg tilknytning til sine omsorgspersoner. Det er nødvendig at personalet gjør det de kan for at barnet skal kunne utvikle en trygg tilknytning til dem. Det er en kontinuerlig prosess, og krever at personalet i barnehagen tilbringer mye tid

sammen med barnet, er interessert, viser omsorg og støtter barnet i alle situasjoner (Drugli & Lekhal, 2018, s. 54-55).

Killèn (2012, s. 101) skriver om åpen avhengighet og forsvarspreget uavhengighet, og mange av signalene som ble trukket frem av informantene kan ses i sammenheng med det. Informantene hadde mange erfaringer med barn som viste åpen avhengighetsproblemer. En gjenganger i intervjuene var de barna som var veldig kontaktsøkende, de barna som opplevdes som «litt mye» av personalet, krevde og tok mye av den ansatte. Barn som var veldig emosjonelle, barn som kunne lett gå fra å være glad til å gråte eller få raseriutbrudd. Og barn som hadde et eie – og kontroll behov i leken. Det ble også nevnt apatisk, med det mente informanten at et barn kunne bare sitte der med et tomt blick. Men det var ingen av informantene som sa noe om den forsvarspregete uavhengigheten (Killèn, 2012, s.101). Det var ingen som sa at de ble bekymret hvis et barn virket kaldt og hardt, eller hvis de oppfattet et barn som at det ikke brydde seg om noe eller noen. Ut fra det kan det tolkes som at barn som viser forsvarspreget uavhengighetsproblemer, er barn som faller under radaren til personalet. Det er barn som er utsatt og som muligens ikke oppdages av pedagogisk leder i barnehagen.

Leken blir trukket frem av Ingrid og rammeplanen for barnehagen påpeker at leken skal ha en sentral plass i barnehagen. Personalet skal legge til rette for at alle barn er inkludert i lek og anerkjenne lekens egenverdi (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 20). Ut fra erfaringene til Ingrid, har ofte utsatte barn et eie – eller kontrollbehov som kommer veldig godt til syne i leken. De utsatte barna finner ofte mindre barn å leke med, eller jevnaldrende og større barn som ikke bestemmer, slik at det barnet får styre leken fra A til Å. Ut fra erfaringene til Ingrid, kan det tolkes som at barn som har et eie – eller kontrollbehov er barn personalet bør være oppmerksomme på. Barn som har et eie – eller kontrollbehov kan ses i teorien fra Killèn (2012, s.101) om avhengighetsproblemer.

4.2 Omsorgssvikt og avdekking

Barnehagepersonalet er i en sentral rolle til å kunne avdekke alle former for omsorgssvikt. Personalet har den daglige kontakten med barn, og kan daglig observere og motta informasjon om barnas omsorgs – og livssituasjon (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 11). For at personalet skal kunne oppdage de barna som utsettes for omsorgssvikt, kreves det at de har kunnskap om temaet. De må også ha en kunnskap om hvordan det kan oppdages og

forebygges. Alle som arbeider i barnehage skal ha et bevisst forhold til at barn kan være utsatt, og man kan gjennom nødvendig opplæring og kompetanseheving sikre at alle som arbeider i barnehage har kunnskap om det aktuelle temaet (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.11). Gjennom daglig kontakt med barn utvikler man en relasjon til barnet, og gjennom denne relasjonen lærer personalet barnet å kjenne, dets væremåte, hva det liker og ikke liker. Et personal som har kjennskap til barnets væremåte er i større posisjon til å kunne oppdage endringer så tidlig som mulig (Johannessen, 2022, s. 132-133). I spørsmål om hva informantene la i begrepet omsorgssvikt fikk jeg til svar:

Pia:

[..] de barna som ikke har det bra hjemme. De barna som ikke får rene klær, ikke mat, ikke nærhet, både fysisk og psykisk omsorg. De som ikke får de følelsesmessige behovene dekket, foreldre som ikke er i stand til å ta vare på barnet sitt.

Pernille:

[..] de barna som blir utsatt for noe ulovlig, noe urett, fysisk og psykisk mishandling og overgrep. [..] mor eller far som blir utsatt av den andre forelderen, vold i hjemmet. Når barnet ikke får den omsorgen det skal ha og som det har rett på.

Ingrid:

Når foreldre ikke klarer å ivareta barnas behov, både stell, mat, omsorg, rett og slett stimuli.

Det kan tolkes som at alle informantene har en lik oppfatning og har kunnskap om omsorgssvikt. Det informantene legger i begrepet er i tråd med det Kvello (2010, s. 200) mener omsorgssvikt primært handler om. Informantene har kunnskap om at det er et sammensatt tema. De har kunnskap om at det er flere former for omsorgssvikt, fra den milde til den alvorlige. Alle informantene har oppdaget de ulike formene, men fortalte at det var den milde formen som var enklest å se og avdekke. Den milde formen ble avdekket ved at barnet hadde over tid, mangel på renslighet, dårlig hygiene, skitne klær, alt for små klær eller alt for store klær. Pia fortalte at i de fleste tilfellene av den milde formen, er det foreldre som ikke klarer å følge opp det barnet trenger og dets behov. Dette kan ses i sammenheng med listen over de fysiske tegnene som vekker mistanke (Emilsen, 2018, s. 326). Barnehagepersonalet tilbringer mye tid sammen med barnet, og kunnskap om denne listen er nyttig å vite om.

I alle intervjuene kom det frem at den milde formen er den som er enklest å ta opp med foreldrene, og Pernille fortalte at det var en gjenganger på mange av foreldresamtalene. Noen samtaler kan oppleves som ubehagelig for personalet å ha, men hvis det allerede er etablert et godt samarbeid mellom barnehage og hjem, kan slike samtaler oppleves lettere å gjennomføre (Drugli, 2023, s.150). Mange av samtalene handler om å bevisstgjøre foreldrene om det ansvaret som ligger på dem, for barnets beste. Det var en felles erfaring at foreldrene ikke alltid er klar over at mangel på den daglige omsorgen, som hygiene og stell, rene klær osv., betegnes som en del av den milde formen for omsorgssvikt. Etter samtale med foreldrene om dette, fortalte alle informantene at det skjer en positiv endring, noen klarer å vedvare denne endringen og andre faller tilbake til det samme etter en periode. Her kom det frem at selv om den milde formen er lettest å oppdage og samtale med foreldrene om, er det også den som blir meldt minst til barnevernet. To av informantene opplevde at det skulle mye til for at barnevernet gjorde noe med disse meldingene, erfaringen var at saken ble undersøkt og henlagt. Ut fra den erfaringen kan man stille spørsmål om det er mange som opplever akkurat dette, og om dette kan være en årsak til hvorfor det antas å være mange mørketall i statistikken over barn som lever i en risiko – eller omsorgssviktsituasjon, fordi saker blir henlagt av barnevernet eller ikke meldt (Emilsen, 2018, s.324).

Pia sa; «Alle alvorlige saker meldes direkte til barnevernet, men de er også de vanskeligste». Ut fra det informantene fortalte er det vanskeligere å avdekke de alvorlige formene for omsorgssvikt, men det er også den som meldes direkte til barnevernet. Den alvorlige formen er mer sammensatt, og det er flere faktorer som spiller inn. Men alle informantene var tydelige på at adferden hos barnet har stor betydning for å kunne oppdage om de er utsatt, og er ofte den som setter i gang en bekymring. Ingrid sa; «Atferd hos barnet er en veldig stor og avgjørende faktor, og om barnet er stor og forteller skal vi ta det på alvor». I mange av tilfellene der det har vært snakk om alvorlig omsorgssvikt, har informantene erfaring med at barn selv har fortalt om det til en ansatt, når barnet har fortalt om konkrete hendelser, har det utløst opplysningsplikten til barnevernet (Barnehageloven, 2005, §46). Når barn forteller må den ansatte ta det barnet på alvor, og velge å tro på det barnet har å si (Johannessen, 2022, s.133-134).

Pernille fortalte at alle de alvorlige formene for omsorgssvikt som hun har erfaring med å oppdage, var barn som har fortalt henne om konkrete situasjoner og hendelser. Hun fortalte at hun husker godt en gang at hun som pedagogisk leder ble hentet ut av det hun holdt på med, fordi et barn hadde betrodd seg til en av hennes kollegaer. Kollegaen følte seg ikke trygg nok

til å stå i den situasjonen alene med barnet, men spurte barnet om Pernille kunne komme å få høre det samme. Kollegaen var til stede i hele samtalen fordi barnet hadde betrodd seg til henne, og ved å være til stede og lytte viste hun sin støtte til barnet og tok det på alvor (Johannessen, 2022, s.133-134). Dette viser at ikke alle i personalgruppa nødvendigvis klarer å stå i en slik situasjon alene og det kan være flere årsaker til det. I dette tilfellet ser vi viktigheten av å ha kompetanse til å ta alle samtaler med barn, men også viktigheten med å søke hjelp når man selv ikke klarer med det, for barnets beste. Konsekvensen med å søke hjelp, kunne vært at barnet oppdaget at kollegaen ikke var mottakelig for denne informasjonen, resultatet kunne blitt at barnet lukket ned og ikke ville fortelle om det flere ganger. Pernille påpekte at som pedagogisk leder skal man ha kompetanse til å gjennomføre vanskelige samtaler med barn, og at det er noe som forventes i rollen som pedagog. Hun fortalte at slike situasjoner kan oppstå når som helst, men det er ikke noe som skjer daglig. Hun nevnte også at selv om barnehagen ikke bruker konkrete verktøy for å avdekke omsorgssvikt, er det viktig å ta i bruk verktøyene barnehagene har, for å øve og forberede seg på slike samtaler. Eks., stimulator på nett, øve på å snakke med barn som er et av barnehagens verktøy.

4.3 Barnehagens verktøy og strategier

I rammeplanen for barnehagen står det at personalet skal vite hvordan omsorgssvikt kan forebygges og oppdages (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.11). I Pernilles historie over, kan vi se viktigheten ved å ha god kompetanse på å samtale med barn. Det er ingen fasit på en korrekt måte å snakke med et barn, men de grunnleggende kommunikasjonsferdighetene bør være til stede (Emilsen & Lehn, 2020, s.133-134). Alle informantene uttrykte viktigheten av å snakke med barn, og når barn kommer med utsagn eller fortellinger om sin egen livssituasjon, er det viktig å prioritere å lytte og snakke med barnet.

Pernille fortalte at et av verktøyene til barnehagen var å øve seg på stimulator på nett. Det går ut på at de øver seg på å snakke med et barn som er utsatt. I lys av historien om Pernille og hennes kollega, kan vi se viktigheten av å benytte seg av de verktøyene barnehagene har tilgjengelig. Vi vet aldri når et barn velger å fortelle om sin livssituasjon, men man kan forberede seg slik at man har et bedre utgangspunkt til å være godt rustet til å håndtere en slik situasjon på best mulig måte. I spørsmål om hvilke strategier eller verktøy barnehagene brukte for å avdekke om et barn ble utsatt fikk jeg følgende svar:

Pia:

BTI veileder (Bedre tverrfaglig innsats), personal med kompetanse og noen å snakke med. Jeg har lavterskel for å ta det opp med min styrer om det som bekymrer meg. [...] jeg får veiledning og støtte [...]. Snakker med barnet der det lar seg gjøre, eventuelt i ettertid. Følger ikke noe skjema, kun samtale, men viktig å tenke over hvordan man stiller spørsmål, og ikke still lukkede spørsmål.

Pernille:

Følger kriseportalen, der er det flere handlingsplaner ut fra ulike situasjoner. [...] snakker om barn som vi har en dårlig magefølelse på. Har utarbeidet standard for ulike rutinesituasjoner, [...] tar oss tid til å samtale med barnet der og da. [...] stiller åpne spørsmål.

Ingrid:

Starter med magefølelsen og bekymringen, observerer og noterer ned det vi reagerer på, samler i hop og tar en samlet vurdering.

Ut fra alle intervjuene tolket jeg det som at informantene ikke var så opptatt av å bruke et verktøy eller en spesiell strategi i prosessen for å avdekke omsorgssvikten. Ut fra egen tolkning blir verktøyene brukt i prosessen etter, eller veien videre fra en bekymring. I selve avdekkingsprosessen er informantene mer opptatt av å sette ord på hva det er som gjør at de får en reaksjon eller en bekymring. Gjennom å reflektere sammen med en kollega eller styrer, observere systematisk og legge merke til hva det er, som kan ses i teori om observasjon fra Frønes (2019, s.12-13) og teori om magefølelse fra Lehn og Emilsen (2020, s.141). Informantene fortalte at de snakker med barnet, og prøver å prioritere å ha en samtale med barnet i «her og nå» situasjonen, men at i noen tilfeller lar det seg ikke gjøre dermed utsettes samtalen med barnet og den gjøres i ettertid. Det ble presisert viktigheten om hvordan man snakker med barn, og viktigheten med å stille åpne spørsmål og unngå lukkede spørsmål. Det kom frem at ikke alle i personalet nødvendigvis har kompetanse eller mot nok til å gjennomføre en slik samtale med barn, men at pedagogisk leder skal være rustet nok til å gjennomføre og klare å stå i en slik prosess. Dette kan ses i sammenheng med teori fra Emilsen og Lehn (2020, s.133-134) om hvordan samtale med barn.

4.4 Svar på problemstilling

Som tidligere nevnt, er omsorgssvikt svært sammensatt og det er veldig mange faktorer som spiller inn. Jeg har valgt å ha et eget punkt for å belyse mitt svar på problemstillingen.

Problemstilling: «På hvilke måter kan pedagogisk leder i barnehagen oppdage at barn blir utsatt for omsorgssvikt?»

Mitt svar på problemstillingen ut fra mine funn og tolkninger kan ses i sammenheng med teorien. Men det er ikke bare en måte å gjøre det på, og det er heller ingen fasit eller en korrekt måte å oppdage barn som er utsatt for omsorgssvikt på. Det er flere punkter som er avgjørende, og jeg lister opp de viktigste punktene ut fra mitt datafunn her og knytter det opp mot det teoretiske grunnlaget.

- Personal med kompetanse om temaet, og som har et bevisst forhold til at barn kan være utsatt for alle former for omsorgssvikt. Noe rammeplanen for barnehagen påpeker at personalet skal ha (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 11).
- Pedagogisk leder som er trygg i sin rolle, som våger å ta magesfølelsen på alvor, setter ord på den og reflekterer i samråd med sin styrer eller en kollega. Den må defineres, konkretiseres og kommuniseres som Lehn og Emilsen (2020, s.141) skriver.
- Det er nødvendig å ha kjennskap til hvilke tegn og signaler barn sender. Pedagogisk leder bør ha god kunnskap om enkeltbarnet og kjenne til barnets væremåte, slik at eventuelle endringer blir oppdaget så tidlig som mulig (Johannessen, 2022, s. 132-133).
- For å oppdage barn som er utsatt, er det nødvendig å være en tilstedeværende og observerende pedagog i samspillet med barnet, samt utvikle en god relasjon (Frønes, 2019, s.39-40).
- Det er nødvendig å ha grunnleggende kommunikasjonsferdigheter, slik at pedagogisk leder er i stand til å utføre barnesamtaler. Ha kunnskap om hvordan man møter barnet, aktiv lytting, åpne og ikke lukkede spørsmål, ikke legge ordene i munnen på barnet, oppsummere samtalen sammen med barnet, og ikke lov at du ikke skal si noe videre (Emilsen & Lehn, 2020, s. 131).
- Ha kunnskap om barnehagens verktøy, selv om det ikke nødvendigvis er det som gjør at du oppdager at barn er utsatt for omsorgssvikt, er det et godt redskap for å kunne forberede deg selv, og øve på hva du kan gjøre når du havner i en slik situasjon.

5. AVSLUTNING

Hensikten med denne oppgaven var å tilegne meg kunnskap om hvordan jeg som nyutdannet barnehagelærer/ pedagogisk leder kan være bedre rustet til å oppdage barn som er utsatt for omsorgssvikt. Jeg ønsket å få tilgang til kunnskaper og erfaringer fra pedagogiske ledere som hadde kompetanse og erfaring om temaet. Jeg har gjennom tre kvalitative intervjuer fått et innblikk i hva informantene mener med begrepet, hva de har oppdaget, hvordan og hvorfor de oppdaget det.

Barn sender mange signaler på at de er utsatt for en form for omsorgssvikt og pedagogisk leder må ha kunnskap om temaet, om hvilke tegn og signaler hun/han skal se etter for å kunne avdekke. Prosessen starter med at pedagogisk leder får en dårlig magefølelse som gjør henne bekymret for et barn. Ofte kan det være signaler som er i tråd med de fysiske tegnene på omsorgssvikt eller en bekymringsfull adferdsendring, men det kan også være en observasjon over samspillet mellom barn og foreldre. Pedagogisk leder reflekterer sammen med styrer eller en kollega om sine bekymringer. Et viktig funn var at selv om barnehagene har flere verktøy, som BTI veileder, kriseportalen, barnesamtaler osv., så er det ikke nødvendigvis disse verktøyene som gjør at pedagogisk leder avdekker at barn er utsatt for omsorgssvikt. Det kom frem i funnene at verktøyene er en bra ressurs å ta i bruk i veien videre, etter en bekymring, men ikke i selve oppdagelsesprosessen. Selv om verktøyene ikke blir flittig brukt for å oppdage utsatte barn, kom det frem at det er viktig å bruke det barnehagen har slik at personalet får øvd seg og er mer forberedt på at en slik situasjon kan oppstå. I oppdagelsesprosessen spiller den daglige kontakten med barnet og foreldrene inn, det daglige som skjer med barnet i samspill med andre barn og ansatte på avdelingen, om det oppstår en adferdsendring og en dårlig magefølelse for et barn.

Etter denne forskningsprosessen har jeg tilegnet meg mer kunnskap om omsorgssvikt og blitt mer oppmerksom på hva jeg kan se etter. Jeg har fått forståelse for nyttigheten av å bruke de ulike verktøyene som er tilgjengelig i barnehagen.

6. LITTERATURLISTE

- Barnehageloven. (2005). *Lov om barnehager* (LOV-2005-06-17-64). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>
- Bergsland, M. D. & Jæger, M. (Red.). (2022). *Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen* (2. utg.). Cappelen Damm Akademisk
- Dalland, O. (2020). *Metode og oppgaveskriving* (7. utg.). Gyldendal
- Drugli, M. B. (2023). Den vanskelige foreldresamtalen. I V. Glaser, *foreldresamarbeid* (3. utg., s.149-165). Universitetsforlaget
- Emilsen, K. (2018). Å se og handle – når barn utsettes for omsorgssvikt. I V. Glaser, I. Størksen & M. B. Drugli (Red.), *Utvikling, lek og læring i barnehagen* (2. utg., s. 319-337). Fagbokforlaget
- Emilsen, K. & Bratterud, Å. (2020). Dilemmaer og hindringer. I K. Emilsen (Red.), *Dørstokkmila* (2. utg., s. 65-78). Fagbokforlaget
- Emilsen, K. & Lehn, E. W. (2020). Målrettet og systematisk forebyggende arbeid. I K. Emilsen (Red.), *Dørstokkmila* (2. utg., s. 119 - 138). Fagbokforlaget
- Frønes, M. H. (2019). *Den observerende barnehagelæreren*. Fagbokforlaget
- Glaser, V. (2023). *Foreldresamarbeid* (3. utg.). Universitetsforlaget
- Johannessen, C. (2022). *Små barn i sårbare livssituasjoner*. Kommuneforlaget
- Killèn, K. (2012). *Forebyggende arbeid i barnehagen, samspill og tilknytning* (2. utg.). Kommuneforlaget
- Killèn, K. (2015). *Sveket 1* (5. utg.). Kommuneforlaget
- Killèn, K. (2019). *Barndommen varer i generasjoner* (4. utg.). Kommuneforlaget
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Rammeplanen for barnehagen: Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Udir.
www.udir.no/contentassets/5d0f4d947b244cfe90be8e6d475ba1b4/rammeplan-for-barnehagen---bokmal-pdf.pdf

- Kvello, Ø. (2010). *Barn i risiko, skadelige omsorgssituasjoner*. Gyldendal Akademisk
- Lehn, E. W. & Emilsen, K. (2020). Sentrale mønstre i barnehageansattes arbeid med barn som bekymrer. I K. Emilsen (Red.), *Dørstokkmila* (2. utg., s. 139-148). Fagbokforlaget
- Redd Barna. *Fakta om vold mot barn*. <https://www.reddbarna.no/vart-arbeid/barn-i-norge/vold-og-overgrep/vold-mot-barn/vold-fakta-om-vold-mot-barn/>
- Størksen, I. (2018). Omsorg for barn ved samlivsbrudd. I V. Glaser, I. Størksen & M. B. Drugli (Red.), *Utvikling, lek og læring i barnehagen* (2. utg., s. 287- 299). Fagbokforlaget
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse, en innføring i kvalitative metoder* (5. utg.). Fagbokforlaget
- Öhman, M. (2012). *Det viktigste er å få leke*. Pedagogisk forum

7. VEDLEGG

7.1 Informasjons – og samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet

” Barn som utsettes for omsorgssvikt”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å få mer kunnskap om hvordan vi som pedagoger kan se barn som utsettes for omsorgssvikt. I dette skrevet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med prosjektet er å forske på hvordan vi som pedagoger kan oppdage at barn blir utsatt for omsorgssvikt. Ifølge statistikken til redd barna blir 1 av 6 barn (14%) utsatt for omsorgssvikt, enten psykisk eller fysisk. Ønsker å tilegne meg mer kunnskap om temaet og forske på om det er noen spesifikke tegn og signaler vi som pedagoger skal se etter.

Dette er en bacheloroppgave for barnehagelærer utdanningen ved Dronning Mauds Minne Høgskole, som skal inneholde 10 000 ord, der datainnsamlingen fra intervjuene vil bli analysert og drøftet.

Problemstilling:

«På hvilke måter kan pedagogisk leder i barnehagen oppdage at barn blir utsatt for omsorgssvikt?»

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærer er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Som pedagogisk leder / barnehagelærer får du spørsmål om å delta, da du har den kunnskapen om hva som er barns naturlige utvikling, kjennskap til barnet og foreldre, og du har den kunnskapen og erfaringen om det aktuelle temaet som er nødvendig for min bacheloroppgave og problemstilling.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du deltar på et intervju med lydopptak og notater. Det vil være relevante spørsmål innafor temaet omsorgssvikt og du får tilsendt en intervjuguide i forkant slik at du kan være forberedt på hvilke spørsmål som kommer. I bacheloroppgaven vil det ikke komme frem navn, du vil være anonymisert med kode.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det vil kun være studenten som har tilgang til lydopptaket av intervjuet.
- Navnet og kontaktopplysningene dine vil ikke være synlig, det blir ikke nedskrevet. Jeg ønsker å bruke kode istedenfor navn, og lydopptaket vil bli slettet fortløpende.

- Deltakerne vil ikke kunne kjennes igjen av andre i publikasjon, men det kan være at aktuelle deltakere kjenner seg selv igjen. Opplysninger som vil publiseres er de funnene jeg finner, drøfting og analysering av datainnsamlingen.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes i april/mai 2024, etter levert og godkjent bacheloroppgave. Personopplysninger vil ikke komme frem i bacheloroppgaven, og lydopptaket vil bli fortløpende slettet etter analysering av opptaket.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. På oppdrag fra Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning har Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Dronning Mauds Minne høgskole for barnehagelærerutdanning ved Sølvi Ann Fætten, e-post adresse; saf@dmmh.no og Marit Holm Hopperstad, e-post adresse; marit.hopperstad@dmmh.no
- Vårt personvernombud: Thomas Christensen, e-post adresse; tch@dmmh.no

Hvis du har spørsmål knyttet til vurderingen som er gjort av personverntjenestene fra Sikt, kan du ta kontakt via:

- Epost: personverntjenester@sikt.no eller telefon: 73 98 40 40.

Med vennlig hilsen

Karoline Olsen Kjærstad

(Student)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet [Barn som utsettes for omsorgssvikt], og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju med lydopptak

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

7.2 Intervjuguide

Intervju guide

- 1. Hvor mange år har du vært utdannet som barnehagelærer/førskolelærer, og hvor lenge har du arbeidet i barnehage?**
- 2. Hva legger du i begrepet omsorgssvikt?**
- 3. Hvilken omsorgssvikt har du oppdaget mest av?**
- 4. Hvilke strategier / verktøy har dere i barnehagen for å avdekke om et barn er utsatt?**
- 5. Hva var det som gjorde at du ble bekymret?**
- 6. Hvordan ble forholdet ditt med foreldrene til det aktuelle barnet i ettertid?**
- 7. Er det noe mer du ønsker å tilføye?**